

**SHEROBOD DOSTONCHILIK MAKTABINING
DAVOMCHISI BAXSHI ABDUNAZAR POYON
O'G'LNING DOSTONCHILIKDA TUTGAN O'RNI**

Axmedova Gulchehra O'skinovna,
Termiz davlat universiteti "Jahon tarixi" kafedrasini
dotsenti, t.f.b.f.d (PhD)

**THE PLACE IN POETRY OF BAKSHI ABDUNAZAR
POYAN OGLI, A GRADUATE OF THE SHERABAD
SCHOOL OF POETRY**

Akhmedova Gulchehra Oskinovna,
Associate Professor, Department of "World History" of Termez State
University, (PhD)

**МЕСТО В ПОЭЗИИ БАКШИ АБДУНАЗАРА ПОЯН
ОГЛИ, ВЫПУСКНИКА ШЕРАБАДСКОЙ ШКОЛЫ
ПОЭЗИИ**

Ахмедова Гульчехра Оскиновна,
доцент кафедры «Всемирной истории» Термезского
государственного университета, (PhD)

axmedovaguli@gmail.com
Orcid: 0009-0009-
6649-9557

Annotatsiya: Maqolada Surxon vohasi baxshichilik san'ati taraqqiyotida baxshi Abdunazar Payanovning o'rni va uning ijodi haqida batafsil ma'lumot berilgan

Kalit so'zlar: baxshi, doston, terma, repertuar, ustoz, ijod, san'at, voha, xalq, shogird.

Keywords: bakhshi, epic, term, repertoire, teacher, creativity, art, oasis, people, disciple.

Abstract: The article provides detailed information about the role of bakhshi Abdunazar Payanov in the development of bakhshi art of the Surkhan oasis and his creativity.

Ключевые слова: бахшии, эпос, термин, репертуар, учитель, творчество, искусство, оазис, народ, ученик.

Аннотация: В статье даны подробные сведения о роли бахшии Абдуназара Паянова в развитии искусства бахшии Сурханского оазиса и его творчестве.

KIRISH (INTRODUCTION). Surxon vohasi badiiy ijodiyotining qadimiy boy an'analari ham ko'plab avlodlar va ijodkorlar ishtirokida shakllangan rivoj topgan o'ziga xos takrorlanmas xususiyatlarga ega bo'lgan O'zbek xalq og'zaki ijodining katta bir qismini dostonlar tashkil etadi. Dostonchilik respublikamizning ba'zi joylaridagi kabi Surxon vohasida ham qadimiy bo'lib u necha asrlardan buyon yaratuvchi va bunyodkor xalqimizning ideal orzu – umidlari kurash va intilishlari urf – odatlari, rasm – rusumlari, axloqiy – ruhiy va milliy qadriyatlarimizning ifodasi sifatida yashab kelmoqda. Demak xalq o'z ajdodlari qoldirgan merosdan foydalanib Jahon miqyosda uning qadriga yetayotgan ekan bunday xalqni hech

qanday kuch yenga olmaydi. Bunday xalq ulkan ishlar qilishga buyuk kelajak yaratishga qodirdir. Surxon vohasi folklorini keyingi yetmish – saksoninchi yillarda o'rganish yozib olish xilma – xil dostonlarning versiyalari va variantlarini taqqoslash ilmiy tadqiq etish shuni ko'rsatadiki an'anaviy dostonchilikning yashash tarzi avloddan – avlodga o'tib, bizgacha asrab – avaylab yetkazib kelinishi asosan dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullangan turkiy qavmlar orasida yuzaga kelgan hamda jonli ijroda sifat o'zgarishlariga uchragan holda hozirgacha yashab turibdi .

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD / (MATERIALS AND METHODS) Baxshichilik san'ati - xalq dostonchiligi ham xuddi shunday

yuzaga kelib kamol topgan. Surxon vohasi folklori haqida so‘z yuritar ekanmiz bu voha baxshichiligi Qashqadaryo baxshichiligi bilan chambarchas bog‘liqligini ta‘kidlaymiz. Shu bois Surxon vohasi baxshichiligini Qashqadaryo baxshichiligidan ayro tarzda o‘rgana olmaymiz. O‘tgan asning 20-yillaridan boshlab yurtimiz aholisi og‘zaki ijodini o‘rganish, to‘plash, nashr etish, tadqiqotlar o‘tkazish yaxshi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa-da Qashqadaryo Surxon vohasi folklorini xususan, dostonchilagini o‘rganishga nisbatan kech kirishildi. Janubiy O‘zbekiston baxshilar dostonchiligi haqidagi dastlabki ma‘lumotlarni rus tadqiqotchisi Y. F. Kol 1890 – yilda oq o‘z kundaliklarida yozib qoldirgan edi. U Termiz yaqinidagi Solihobod qishlog‘ida oyinli urug‘idan bo‘lgan Omonnazar uch soat davomida to‘xtovsiz doston kuylaganini qayd qiladi. E.F. Kol kundaligini tekshirgan Hodi Zarif Omonnazar kuylagan doston “Alpomish” dostoni ekanligini aniqlaydi. Qashqadaryo va Surxon vohasi xalq og‘zaki ijodini o‘rganishga kirishish 1929-yilda ikki voha dostonchilagini ilk bor taddiq etishga kirishgan folklorshunos Hodi Zarif hisoblanadi. Umum o‘zbek dostonchiliga alohida o‘rin egallagan Surxon vohasi dostonchiligi haqida, xususan, Sherobod dostonchiligi maktabi to‘g‘risida navbatdagi ma‘lumotni bergen olim Mansur Afzalov bo‘ldi. 1929-yilgi ekspedisiyadan o‘n olti yil o‘tgach, 1945-yilda O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining bir guruh ilmiy xodimlari Qashqadaryo - Surxon vohasi folklor ekspedisiyasida bo‘lib, ko‘pgina xalq baxshilar bilan uchrashdi, ayrim dostonchilarni aniqladi va dostonlardan parchalarni yozib oldi. Butun Janubiy O‘zbekiston folklorini, xususan, dostonchilagini kompleks tarzda to‘plash va o‘rganish, jonli jarayonda izchil kuzatish 1953-yildan boshlangan. Surxon vohasidostonchiligining izchil ravishda o‘rganilishi navbatdagi izlanishlar monografik tadqiqotlar vohada uchta dostonchilik borligini ko‘rsatadi.

NATIJALAR (RESULTS). Viloyat, respublika radioeshittirish va televideniyelerida 1984-yildan beri muntazam chiqishlar qilib kelmoqda. 1993-yilda “Marhabo talantlar” respublika televizion ko‘rik-bellashuvida ishtirok etgan. Respublika televideniyesi “Xalq og‘zaki ijodi”, “Siz sevgan dostonlar”, “Ostonasi tillordan”, “Oltin beshik”, “Ikki daryo oralig‘ida” ko‘rsatuvlarida, Yoshlar tekekanali va boshqa

ko‘plab ko‘rsatuvlarda muntazam chiqib turadi. O‘zbekiston radiosiga 6 ta dostoni: “Oltin qoboq”, “Sanam-Gavhar”, “Turkiston”, “Malla savdogar”, “Ravshanxon”, “Go‘ro‘g‘lining tug‘ilishi” nomli dostonlari yozib olingen va bir necha bor namoyish etilgan. 2009-yilda Koreya televideniyesi Abdinazar baxshining faoliyati va ijodi haqida ko‘rsatuvlar olib, Koreya va O‘zbekiston televideniyelerida namoyish etildi. “Alpomish” dostonining Surxandaryo varianti Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘lidan 1998-yilda yozib olingen. Professor, filologiya fanlari doktori Malik Murodov va filologiya fanlari kandidati Abduolim Ergashevlar yozib olib, nashrga tayyorlashgan. Taniqli jurnalist Normurod Norqobilov Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘liga atab yozgan “Jo‘shqin daryo” badiasida Abdinazar Poyon o‘g‘li yigirma yetti yoshigacha qo‘liga do‘mbira tutmagan, terma yoki doston aytib ko‘rmaganligini aytib o‘tadi. Lekin Abdinazar Poyon bolaligidan baxshilarini tinglab ulg‘ayganligi uchun baxshilarning sozi va ovozini yaxshigina baholay olardi. Gohida maslahatlarini ham ayamasdi, ammo baxshi bo‘lishni xayoliga ham keltirmasdi. Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘li ilk ustozni Xo‘shboq baxshining tarbiyasini oldi. Abdinazar baxshi o‘zi ustoz bo‘lishiga qaramasdan, Chorshanbi baxshi Rahmatullayevning ham shogirdi hisoblanadi. Chunki Chorshanbi baxshi ham dostonlarning koni hisoblanadi. Surxonda u kishiga teng keladigan baxshi topilmaydi. Biladigan dostonlari yetmishdan oshadi termalari esa juda ma’noli. Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘li “Alpomish” dostonining yana bir yangi variantini nashr etirgan. Abdinazar baxshi kuylagan “Alpomish” dostoni Fozil shoir Yo‘ldosh o‘g‘li ijrosidagi dostondan ba‘zi o‘rnlari bilan farq qiladi. Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘lining 200 ga yaqin termasi bor.

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Bu termalar insonni komillikka chorlovchi g‘oyalar bilan yo‘g‘rilgan. Yana mavzu jihatdan xilma-xilligi bilan tinglovchilarini o‘ziga jalb qiladi. Bu termalarining ichida pand-nasihat ruhida yozilganlari ham mavjud. Baxshi termalarining ko‘pchilik qismini O‘zbekiston va baxshi tug‘ilib o‘sgan Surxondaryoga bag‘ishlab yozilgan termalar tashkil qiladi. Bu esa Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘lining vataniga bo‘lgan cheksiz mehru muhabbatini ko‘rsatadi. Baxshining “O‘zbegim”, “Vatanim”, “Turonim”, “Yurtim”, “Yurtga tilak”, “O‘zbekning”, “Bo‘stonim”, O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 16

yilligiga bag‘ishlab yozilgan “O‘zbekistonim” nomli termasi, “Surxonning”, “Xomkon” kabi termalari vatanparvarlik ruhida yozilgan.

XULOSA (CONCLUSION). Umumo‘zbek dostonchiligidan alohida o‘rin egallagan Surxon vohasi dostonchiligi xususan Sherobod dostonchilik maktabi baxshi – shoirlari so‘z san`ati va musiqaning ko‘plab namunalarini bizgacha asrab – avaylab yetkazib kelgan. Abdinazar baxshi Poyon o‘g‘li baxshichilik san`atida “Alpomish avlodlari” turkumiga kiruvchi “Davrqul polvon” dostoni, “Alpomish” va “Go‘ro‘g‘li” turkumiga kiruvchi “Malla savdogar”, “Go‘ro‘g‘lining tug‘ilishi” kabi asarlari o‘zbek dostonchiligi taraqqiyotiga o‘zining munosib hissasini qo‘shti. Musiqaning ko‘plab namunalarini bizgacha asrab-avaylab yetkazib kelgan. Bu maktab Qashqadaryo viloyatining ayrim hududlari, Tojikiston va Turkmaniston respublikalarining o‘zbeklar yashaydigan ovul-qishloq va tumanlarida repertuarida o‘ziga xos dostonlarning mavjudligi, baxshichilik an’anasining yashovchanligi bilan ajralib turadi. Abdinazar baxshi Poyanov baxshichilik san`atini rivojlantirishda, keng targ‘ib etishda, ushbu san`at sirlarini yosh avlodga o‘rgatishda va kelajak avlodlarga meros qoldirish borasida olib borgan sermahsul ijod faoliyatiga yuksak e’tibor qaratilib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003-yil 22-avgustdagি Farmoni bilan “O‘zbekiston Respublikasi xalq baxshisi” faxriy

unvoni bilan mukofotlangan. Bugungi kunda Abdinazar baxshi Poyanov Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining nomoddiy ma’naviy merosi, otabobolarimizdan avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan qadimiyl madaniyat, san’at, ijro usullarini kelajak avlodga butunligicha yetkazib berishda o‘zining beminnat xizmatlarini ayamay keldi. Abdunazar baxshi Poyonov Fransiya, Belgiya, Shveytsariya, Tayvan, Turkiya, Ozarbayjon, Qozog‘iston va Qirg‘iziston davlatlarida o‘z ijodini namoyish etib, o‘zbek xalq baxshichilik an’analarini dunyo xalqlari orasida munosib targ‘ib qilib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

- 1 Murodov M. va Ergashev A. Alpomishnoma . – T.: Mehnat. 1999.b 35-36
- 2 Murodov M.O“zbek baxshilari poetik maktablari // Adabiy meros. 1976, 4 – son.b 17-18
3. Mirzayev T. Xalq shoirlarining repertuari . –T.: Fan, 1979. b 76-78
- 4.Mirzayev T., Sarimsoqov B. Doston, uning turlari va tarixiy taraqqiyoti/ O‘zbek folklorining epik janrlari. –T.: Fan, 1981. b 96-98
- 5.Ergashev A. Qashqadaryo – Surxon vohasi dostonchiligi. - T.: Fan, , 2008. b 138-142

